

Когнитивно-прагматическою базою пропонуваної методики дослідження є розуміння того, що маніпулятивний дискурс вивчається як конструювання соціальних відносин і управління ними (прагматический аспект) на основі перетворення ключових ідей окремого людини або мовної спільноти, регулювання комунікативної діяльності адресатів, впливу на їх свідомість (когнитивний аспект). Пропонувані методика дискурс-аналізу включає визначення дискурсивних параметрів, вивчення комунікативних практик (алгоритм аналізу пропонується), виявлення репертуару маніпулятивних стратегій і тактик; на основі концептуального аналізу виявляються трансформації концептів. Враховуючи високий маніпулятивний потенціал віртуального дискурсу блогосфери, дані методика дозволяє детально вивчати різні дискурси мережі і розробляти шляхи протидії її маніпулятивності.

Ключові слова: віртуальний маніпулятивний дискурс, дискурс-аналіз, триангуляційний підхід, мовна спільнота, дискурсивні параметри, блог, блогосфера, маніпулятивні стратегії і тактики, концепт, концептуальний аналіз.

I. V. Pozhidaeva

Triangular approach in the blogosphere virtual manipulative discourse research

The paper presents and grounds the research methodology of the blogosphere virtual manipulative discourse. Proposed multidimensional approach to discourse analysis is topical because it allows studying a fundamentally new dynamic communicative environment that provides new types of discursive practices. Combining qualitative and quantitative independent methods you can get more reliable results on the basis of the use of multiple methods within a single study which provides the better discourse-analysis efficiency.

Cognitive and pragmatic basis for the proposed research methodology is an understanding that this kind of discourse is studied as social relations construction and management (pragmatic aspect) based on the transformation of the key ideas of the individual or the speech community, recipients communicative activity regulation and impact on their minds (cognitive aspect). The technique of discourse analysis involves the following: determining of discursive parameters, study of communicative practices (analysis algorithm is proposed), detection of manipulative strategies and tactics repertoire, revealing the concepts transformation based on conceptual analysis. Given the high potential of blogosphere virtual manipulative discourse this technique allows you to thoroughly examine the various network discourses and develop ways of countering its manipulations.

Keywords: virtual manipulative discourse, discourse analysis, triangulation approach, speech community, discourse parameters, blog, blogosphere, manipulative tactics and strategies, concept, conceptual analysis.

УДК 811.111'42'44

В. А. Ущина

МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗНОГО СКЛАДНИКА КОНЦЕПТУ РИЗИК/RISK В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті виявлено і схарактеризовано мовні засоби репрезентації образного складника в структурі багатогранного концепту РИЗИК / RISK в англійській картині світу. Для цього використано модель скоординованих способів пізнання, яка ґрунтується на тріаді поняттєвого, образного та ціннісного елементів у структурі концепту. Для аналізу образного компоненту концепту РИЗИК / RISK до уваги взято англійські прислів'я та ідіоматичні вирази як засоби інтерпретації дійсності в рамках фразеологічної картини світу. Унаслідок аналізу ідіом ситуація ризику схематично представлена як ситуація потенційної загрози суб'єкту і як ситуація вибору й невизначеності, що уможливило виокремлення найзагальніших метафоричних образів ризику, маніфестованих у цих ідіоматичних виразах: ризик як азартна гра, ризик як боротьба зі стихією, ризик як полювання і ризик як небезпека для життя людини. Інтерпретація ідіом за типом образного складника концепту на основі базових метафор ризику дала змогу визначити такі

онтологічні ознаки цього концепту як небезпека, азарт, хоробрість, невизначеність, страх, шанс, можливість, імовірність, прагнення змінити ситуацію на краще, шляхетність.

Ключові слова: *ризик, ситуація ризику, концепт, концептуальні ознаки, метафоричний образ.*

Постановка проблеми. Поняття ризику стало одним із ключових об'єктів академічних та публічних дебатів у гуманітарних науках ще після Другої світової війни [6; 8; 10; 11; 12]. Проте активні лінгвістичні дослідження цього феномену розпочалися лише в останні десятиліття [2; 3; 5; 9; 13; 14]. Це, на нашу думку, викликане не лише неабияким інтересом до самого феномену „ризик”, а й небаченим ростом кількості публікацій у численних друкованих та електронних засобах інформації про різноманітні ризики, що охоплюють усі сфери буття сучасної людини. Сучасний стан гуманітарної науки з одного боку і об'єктивні умови сучасного суспільства з іншого вимагають переосмислення багатьох проблем, серед яких „ризик” посідає не останнє місце. Тому зовсім не випадковий інтерес до проблем ризику й серед мовознавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвістичний аналіз феноменології ризику має міждисциплінарний характер і реалізується в загальнонауковій парадигмі суб'єктивістської традиції, яка дає можливість осмислити розуміння цього явища як важливої частини віддзеркалення суб'єктом навколишнього світу. Образ предмета або явища – це завжди образ суб'єктивного ставлення до нього, зафіксована ціннісно-мотиваційна установка індивіда як формула його потенційних дій. Не претендуючи на вичерпне визначення, ми тлумачимо ризик як вид суб'єктної діяльності в ситуації невизначеності й обов'язковості вибору, наслідок якого може бути як позитивний, так і негативний. Таке розуміння ризику наштовхує на усвідомлення потреби вироблення критеріїв, які дали б змогу схарактеризувати конкретну ситуацію як ситуацію ризику, а також описати закономірності, що зумовлюють вибір тих чи тих дій (зокрема й дискурсивних) суб'єктів цієї ситуації. Ризик як багатогранний феномен містить в собі цілу низку складників у всьому розмаїтті моделей концептуальних зв'язок і сполучень, яким притаманні як універсальні, так і особистісні значення для носіїв англійської мови. Такий усвідомлений (категоризований) досвід про явище або матеріальний об'єкт зберігається як певна структура, оперативна одиниця свідомості, яку в науковій літературі найчастіше позначають терміном „концепт”.

Мета статті полягає в тому, щоб виявити й схарактеризувати мовні засоби репрезентації образного складника концепту РИЗИК / RISK в англійській картині світу. Для цього ми скористалися моделлю скоординованих способів пізнання, яка ґрунтується на запропонованій В. І. Карасиком тріаді поняттєвого (змістового, фактуального), образного й ціннісного елементів у структурі концепту [4, с. 127]. Поняттєвий складник концепту – це його мовна фіксація, його опис, поданий у системі ознак і словникових дефініцій. Оцінний складник – це сукупність валоративних характеристик концепту, даних про нього, зокрема, у пареміологічних одиницях і крилатих висловах відомих людей. Образний компонент концепту активує в мовній свідомості опредмечування когнітивних метафор, через які пізнаються абстрактні сутності.

У цій статті звернемось саме до образного складника концепту РИЗИК/RISK, оскільки він найяскравіше відображає аксіологічну оцінку предмета або явища, зумовлену менталітетом носіїв англійської мови. Отже, об'єктом дослідження статті стала образна частина концепту РИЗИК / RISK, вивчення якої уможливило виокремити деякі його концептуальні ознаки і лінгвокультурні доміанти в англійському соціумі.

Для аналізу образного компоненту концепту РИЗИК/RISK до уваги взято англійські прислів'я та ідіоматичні вирази як засоби інтерпретації дійсності в рамках фразеологічної картини світу. Матеріал для аналізу було відібрано з різноманітних фразеологічних словників англійської мови [CIDI, CEDI, EI, MWEDT, ODEI]. Паремії, що репрезентують концепт РИЗИК / RISK як засіб непрямої номінації, сприяють визначенню концептуальних ознак досліджуваного концепту. Значення фразеологізмів трактуємо як

результат акту номінації, основою якого є реальна ситуація, зафіксована у свідомості носіїв мови у вигляді сценарію, що уможлиблює подальше конструювання прототипних сценаріїв ситуації ризику.

Ми розподілили виокремлені фразеологічні одиниці зі значенням „ризик” за групами з огляду на те, що в мові зазвичай існує чимало фразеологізмів, у яких один і той самий концепт виражений по-різному, що дає підстави вирізняти закладені в них різні концептуальні ознаки. Аналіз ідіом і використання концепції наївної картини світу [1] уможлиблює схематично представити ситуацію ризику як ситуацію потенційної загрози суб'єкту, як ситуацію вибору й невизначеності, що дає підстави визначити найзагальніші метафоричні образи ризику, маніфестовані в цих ідіоматичних виразах: ризик як азартна гра, ризик як боротьба зі стихією, ризик – полювання і ризик – небезпека для життя людини.

Д) Ризик – це азартна гра, напр.:

1) *Go for a broke* – *to risk it all, even if it means losing everything* (буквально: „іти ва-банк, кістьми лягти”); значення: „ризикнути усім”);

2) *At stake* – *at risk, in danger* (буквально: „на кону”); значення: „ризикуючи, опинитись під загрозою втратити все”);

3) *Beat the odds* – *to succeed when the chances of success are small* (букв. „побити”); значення: „досягнути мети, незважаючи ні на що”);

4) *Bet one's bottom dollar* (= *bet your life, bet the ranch*) – *to risk everything in the hopes of winning* (букв. „поставити на останній долар”, значення: ризикнути усім у надії на перемогу);

5) *Put money on the line* – *to risk or take a chance* (буквально: „зіграти на усі гроші”); значення: „ризикнути, використати шанс”);

6) *Roll the dice* – *to take the risk* (буквально: „зіграти в кості”, значення: „ризикнути, кинути виклик долі”);

7) *Playing Russian Roulette* – *taking a huge, huge risk; playing the real Russian roulette, however, means risking your life*; (буквально: „зіграти в російську рулетку”; значення: „ризикнути усім”);

8) *Safe bet* – *a proposition that doesn't have any risks attached* (буквально: „надійна ставка”; значення: „пропозиція, яка не несе ніяких ризиків”);

9) *Nothing ventured, nothing gained* – *You have to take a risk in order to get something good* (буквально: „хто не ризикує, той не п'є шампанського” або: „вовків боятися, до лісу не ходити”; значення: „аби чогось досягти, потрібно ризикувати”).

У наведених вище прикладах асоціативне сприйняття ризику пов'язане з азартною грою, що засвідчує непересічну роль метафори у формуванні мовної моделі світу та соціокультурну зумовленість когнітивних структур. Адже споконвічно прагнення людини використати шанс, обманути долю, збагатитись без вкладеної праці було пов'язане з ризиком і небезпекою. Відтак, у цих ідіомах репрезентація концепту РИЗИК / RISK ґрунтується на метафорі „азартна гра”, характерними властивостями якої є „азарт”, „шанс”, „небезпека”, „імовірність”, „невизначеність”, „прагнення змінити ситуацію на краще”. Спостерігаємо також, що в більшості згаданих фразеологізмів ризикована поведінка асоційована з необережністю (ідіоми 1–7), що, безперечно, містить негативні конотації і протиставлене обережності (ідіоми 8 – 9), здатності відмовитись від можливих втрат, що оцінено позитивно. Водночас, опинившись у складному становищі, зіткнувшись із небезпекою, слід проявити мужність, силу характеру і готовність ризикнути (ідіома 9).

Крім репрезентації ризикованої поведінки, у фразеологічних одиницях міститься інформація і про самого суб'єкта ризику як азартного гравця, сміливця, який іде назустріч долі:

10) *High roller* – *a person who takes big risks* (букв. „той, хто високо літає”, значення: „людина, яка часто іде на ризик”);

11) *Beginner's luck* – *a good fortune in the first attempt or effort* (буквально: „талан початківців у картярській грі”; значення: „новачкам таланти у їхніх починаннях, навіть, коли вони ризикують”);

12) Riverboat gambler – a confident-looking risk-taker (origin – a person who once rode the riverboats along the Mississippi and other American rivers and gambled onboard; походження – так називались люди, які фактично жили, граючи в азартні ігри, на теплоходах-казино, що ходили по річці Міссісіпі та інших американських річках; буквально: „картяр на теплоході”; значення: „людина, яка іде на ризик з упевненим виглядом шахрая-професіонала”).

Фразеологічні одиниці відіграють важливу роль у виявленні національно-культурних особливостей мовної картини соціуму, яку вивчають, адже в них представлено духовні цінності, створені впродовж його історичного розвитку. Так, у фразеологічних номінаціях суб’єкта ризику (ідіома 12) та ризикованої поведінки (ідіома 7) репрезентована культурно-маркована інформація.

II) Ризик – це полювання, напр.:

13) Hold a wolf by the ears – to be in a dangerous, risky position (буквально: „тримати вовка за вуха”; українські відповідники – „попасти в лігво ведмедя”; значення: знаходитись у дуже небезпечному становищі);

14) Put one’s head into a lion’s mouth – to take a big risk (буквально: „запхати голову в пащу лева”; значення: „іти на ризик”);

15) A bird in the hand is worth two in the bush – don’t risk losing what you have by trying to get more; it is better to value what you have than to try to get more... (буквально: „один птах у руці краще, ніж два в кущах”, український еквівалент: „синиця в руці краще, ніж журавель в небі”);

Метафоричну модель „ризик як полювання”, репрезентовану у фразеологічних одиницях 13–15, підтримує той факт, що сама ідея „азарт мисливця на полюванні” представляє внутрішню форму наведених ідіом. Інгерентними ознаками полювання є азарт, насолода, сміливість людини, яка прагне не лише вполювати звіра, а й відчутти себе сильною, хоча й усвідомлює небезпеку, а тому намагається бути обережною (ідіома 15).

III) Ризик – боротьба зі стихією, напр.:

16) Throw caution to the wind – to start taking risks and stop worrying about the danger involved (буквально: „викинути обережність на вітер”; значення: „почати ризикувати і не зважати на небезпеку”);

17) Swim against the stream – to move counter to a prevailing trend (буквально: „пливти проти течії”; значення: „ризикувати, незважаючи ні на що”);

18) Between wind and water – the risky, vulnerable part or point of anything (буквально: „між вітром і водою”; значення: „знаходитись в ризикованому становищі”);

20) Be on one’s beam ends – to risk one’s life, to be in a difficult situation (about a ship – to incline, as a vessel, so much on one side that her beams approach a vertical position) (буквально: „знаходитись на судні, яке нахилене на один бік”, значення: „ризикувати життям”);

21) Fight fire with fire – to reduce risks with the security measures (буквально: гасити вогонь за допомогою вогню”, значення: „зменшити ризики будь-якими засобами”).

Образ, виражений у буквальному значенні ідіом 16–21, ґрунтується на реальних ситуаціях небезпеки, з якою стикалися мореплавці в доіндустріальні часи, що засвідчує і етимологія англійського слова „risk”. За однією з версій, воно походить від давньогрецького: „rhiza” (грец. скеля) – так грецькі моряки й купці позначали „ризик”: скелі насправді знаходяться «там», у зовнішньому фізичному просторі, але вони небезпечні лише для тих, хто ризикне наблизитися до них [7, с. 446].

IV) Ризик – небезпека для здоров’я, напр.:

22) Dice with death – to put one’s life at risk by doing something very dangerous (буквально: „гратися зі смертю”; значення: „ризикувати життям”);

23) Risk life and limb – to do something very risky and dangerous when you may get hurt (буквально: „ризикувати життям і кінцівками”; значення: „робити щось ризиковане для здоров’я”);

24) *To risk one's neck (=one's head, one's skin) (to do something)* – to try very hard to accomplish something (буквально: „ризикнути власною шиєю, головою, шкірою”; значення: „дуже старатись досягти мети, незважаючи на всі ризики і труднощі”);

25) *To go out on a limb – putting oneself in a risky situation in order to help someone* (буквально: „стояти на тоненькій гілці”; значення: „наражати себе на небезпеку, свідомо йти на ризик”);

26) *To stick one's neck out – to make oneself vulnerable, take a risk* (буквально: „виставити голову зі сховища”, значення: „ризикнути”).

Ознаки, зафіксовані в ідіомах 22–26, характеризують такі специфічні прояви концепту РИЗИК / RISK як небезпека, страх, шкода для життєдіяльності людини. Проте деякі з наведених фразеологічних одиниць (24, 25) містять позитивну оцінку ризикованої поведінки, що імплікує схвальне ставлення в англослов'янському соціумі до таких рис як хоробрість, наполегливість і небайдужість, хай і з можливими трагічними наслідками. Цю позитивну оцінку трактуємо як ще одну важливу концептуальну ознаку ризику – благородство, шляхетність.

Висновки. Функціонування прислів'їв і типовість образів під час формування їхньої концептуальної структури відображає досвід соціокультурних традицій представників англослов'янської культури. Результати проведеного нами дослідження підтвердили, що фразеологічні одиниці є ефективним лінгвістичним засобом експлікації концепту РИЗИК/RISK. Інтерпретація ідіом за типом образного складника концепту на основі базових метафор ризику дала змогу нам виокремити такі онтологічні ознаки цього концепту як небезпека, азарт, хоробрість, невизначеність, страх, шанс, можливість, імовірність, прагнення змінити ситуацію на краще, шляхетність. Відтак, ми дійшли висновку: репрезентація ризику у свідомості індивіда можлива через усвідомлення вербалізованих зв'язків між ризиком, небезпекою і шансом, а також через імовірнісну та якісну оцінку ризику суб'єктом як розуміння ним невизначеності наслідків власних дій у ситуації ризику й потребі реалізації вибору, що вплине на майбутнє суб'єкта. Вивчення динаміки поведінки суб'єкта дискурсивної діяльності в ситуації ризику вважаємо **перспективною** наших подальших наукових пошуків.

Список використаної літератури

1. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / А. Вежбицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 272 с.
2. Ефимова Н. Н. Онтологизация концепта «риск» в английской фразеологии : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Н. Н. Ефимова. – Иркутск, 2000. – 19 с.
3. Застровська С. О. Концепт RISIKO (ризик) у німецькомовній картині світу // Нова філологія / С. О. Застровська. – Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2008. – № 34. – С. 70–75.
4. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
5. Солошенко А. В. Концепты «риск» / «risk» и «путешествие» / «travel» в англоязычной и русскоязычной лингвокультурах: проблемы перевода : дисс. ... канд. филол. наук / А. В. Солошенко. – Краснодар. – 2007. – 242 с.
6. Яницкий О. Н. Социология риска: ключевые идеи / О. Н. Яницкий // Мир России. – № 1. – 2003. – С. 3–34.
7. Ayto J. Dictionary of Word Origins: Histories of More than 8000 English-Language Words / J. Ayto. – New York : Arcade Publishing, 1993. – 592 p.
8. Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity / U. Beck. – London : Sage, 1992. – 272 p.
9. Fillmore Ch. J., Atkins B.T. Toward a frame-based lexicon: the semantics of RISK and its neighbors / Charles J. Fillmore, Beryl .T. Atkins // Frames, Fields and Contrasts [ed. by A. Lehrer, E.F. Kittay]. – Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum, 1992. – P. 75–102.
10. Giddens A. The Consequences of Modernity / A. Giddens. – Stanford : Stanford University Press, 1990. – 186 p.
11. Luhmann N. Risk: A Sociological Theory / N. Luhmann. – Berlin, New York : Walter de Gruyter, 1991. – 243 p.

12. Lupton D. Risk as moral danger: the social and political functions of risk discourse in public health / D. Lupton // International Journal of Health Services. – Kingswood, Australia. – № 23 (3), 1993. – P. 425–435.

13. Stallings R. A. Media Discourse and the Social Construction of Risk / R.A. Stallings // Social Problems. – Vol. 37. – No. 1, California : University of California Press, 1990. – P. 80–95.

14. Zinn Jens O. Risk as Discourse: Interdisciplinary Perspectives / Jens O. Zinn // CADAAD (Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines, vol. 4 (2), 2010. – P. 106–124.

Використані словники

1. Cambridge International Dictionary of Idioms (CIDI). – Cambridge : Cambridge University Press. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://english-for-everybody.ru/slovari/cambridge-international-dictionary-of-idioms.html>

2. Collins English Dictionary of Idioms (CEDI). – HarperCollins Publishers : [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/american/idiomatic>

3. English Idioms (EI) (Second Edition) / Ed. by Fehmi Dogan. – Babylon Translation Software. – [Електронний ресурс]. – <http://www.babylon.com/free-dictionaries/ENGLISH-IDIOMS-2.EDITION/16708.html>

4. Merriam-Webster English Dictionary and Thesaurus: Encyclopedia Britannica Editors (MWEDT): [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.merriam-webster.com/> [електронний ресурс]. – Режим доступу: [dictionary/idiom](http://www.merriam-webster.com/dictionary/idiom)

5. Oxford Dictionary of English Idioms (ODEI) (Third Edition) / Ed. by John Ayto. – Oxford : Oxford University Press, 2010. – [Електронний ресурс]. – <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199543793.001.0001/acref-9780199543793>

Одержано редакцією 03.02.14

Прийнято до публікації 11.03.14

В. А. Ущина

Языковая репрезентация образной составляющей концепта РИСК / RISK англоязычной картине мира

В статье определены и охарактеризованы языковые средства репрезентации образной составляющей в структуре многогранного концепта РИСК / RISK в англоязычной картине мира. Для этого использована модель взаимодействующих способов познания, основывающаяся на триаде понятийного, образного и ценностного элементов в структуре концепта. Для анализа образного компонента концепта РИСК / RISK использовались англоязычные пословицы и идиоматические выражения как средства интерпретации действительности в рамках фразеологической картины мира. В результате анализа идиом ситуация риска схематически представлена как ситуация потенциальной угрозы субъекту и как ситуация выбора и неопределенности, что дало нам возможность определить самые общие метафорические образы риска, манифестированные в этих идиоматических выражениях: риск как азартная игра, риск как борьба со стихией, риск как охота и риск как опасность для жизни человека. Интерпретация идиом по типу образной составляющей концепта на базе основных метафор риска позволила нам выделить такие онтологические признаки этого концепта как опасность, азарт, храбрость, неопределенность, страх, шанс, возможность, вероятность, стремление изменить ситуацию к лучшему, благородство.

***Ключевые слова:** риск, ситуация риска, концепт, концептуальные признаки, метафорический образ.*

V. A. Ushchyna

Linguistic Representation of the Image Component in the Conceptual Structure of RISK in the English Worldview

In the present article the language means of the image component in the conceptual structure of the multifaceted concept RISK in the English linguistic worldview were determined and characterized. The analysis was based on the trine of the factual, imaginative and axiological elements in the concept structure, and notional, image and evaluative components of the concept of 'risk' were analyzed. Conceptual characteristics are usually objectified in the corresponding lexical units, representing a certain concept, thus, for the analysis of the image component of RISK we studied the English proverbs and other idiomatic expressions, in which the risk phenomenon was metaphorically represented. As a

result of the idioms analysis, it was offered that the risk situation should be seen as the situation of potential threat for the risk subject, as well as the situation of subjective choice and uncertainty. The analysis of the phraseological units made it possible to determine the risk most general metaphorical images, manifested in these idioms: risk as a gamble, risk as a natural disaster management, risk as a hunt and risk as a health hazard. The interpretation of the imaginative component of the RISK concept allowed highlighting such ontological characteristics of this phenomenon as danger, gamble, bravery, uncertainty, fear, chance, possibility, probability, desire to change the situation for the better, and chivalry.

Key words: *risk, risk situation, concept, conceptual traits, metaphorical image.*